

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ДРУГИЙ СЕНАТ

у справі за конституційною скаргою Дудіна Романа Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу п'ятого частини п'ятої статті 182 Кримінального процесуального кодексу України (про забезпечення альтернативності застави тримання під вартою)

К и ї в
21 липня 2026 року
№ 9-р(П)/2026

Справа № 3-176/2025(355/25)

Другий сенат Конституційного Суду України у такому складі:

Юровська Галина Валентинівна – головуючий,
Водянніков Олександр Юрійович,
Городовенко Віктор Валентинович,
Лемак Василь Васильович – доповідач,
Первомайський Олег Олексійович,
Різник Сергій Васильович,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційною скаргою Дудіна Романа Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу п'ятого частини п'ятої статті 182 Кримінального процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Лемака В.В. та дослідивши матеріали справи, зокрема позиції, що їх висловили: Президент України Зеленський В.О., Голова Верховної Ради України Стефанчук Р.О., науковці: Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – доктор юридичних наук, професор Капліна О.В., доктор юридичних наук, професор, член Науково-консультативної ради Конституційного Суду України Москвич Л.М.;

Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Нерсисян А.С.,

Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Дудін Р.В. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність частині першій статті 24, частинам першій, другій статті 29, частині першій статті 62 Конституції України (конституційність) абзац п'ятий частини п'ятої статті 182 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс), згідно з яким „у виключних випадках, якщо слідчий суддя, суд встановить, що застава у зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена у розмірі, який перевищує вісімдесят чи триста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно“.

2. Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї документів і матеріалів убачається таке.

2.1. Дудіна Р.В. обвинувачено у вчиненні кримінальних правопорушень, визначених частиною другою статті 111, частиною четвертою статті 402, частиною п'ятою статті 407 Кримінального кодексу України.

Дудін Р.В. із 12 вересня 2022 року до 13 листопада 2024 року перебував під вартою без визначення розміру застави.

Київський апеляційний суд ухвалою від 14 листопада 2024 року застосував до Дудіна Р.В. альтернативний запобіжний захід у вигляді застави в розмірі 1700 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, що становить 5 147 600 грн.

За клопотанням прокурора Шевченківський районний суд міста Києва ухвалами від 18 листопада 2024 року, від 13 січня 2025 року, від 10 березня

2025 року, від 25 квітня 2025 року, від 19 червня 2025 року, від 11 серпня 2025 року продовжував строк тримання Дудіна Р.В. під вартою з тим самим розміром застави.

Захисники, які діяли в інтересах Дудіна Р.В., зазначені ухвали суду першої інстанції оскаржували апеляційним порядком.

Київський апеляційний суд ухвалою від 20 серпня 2025 року апеляційну скаргу залишив без задоволення, а ухвалу Шевченківського районного суду міста Києва від 11 серпня 2025 року – без змін.

Шевченківський районний суд міста Києва ухвалою від 30 вересня 2025 року знову задовольнив клопотання прокурора про продовження строку тримання Дудіна Р.В. під вартою та залишив заставу в розмірі 1700 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, що становить 5 147 600 грн.

Київський апеляційний суд ухвалою від 18 листопада 2025 року на підставі частини третьої статті 183 Кодексу визначив Дудіну Р.В. заставу в розмірі 1400 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, що становить 4 239 200 грн.

2.2. Суб'єкт права на конституційну скаргу твердить, що відсутність критеріїв визначення розміру застави, передбаченого абзацом п'ятим частини п'ятої статті 182 Кодексу, „призводить до суб'єктивності суддів та можливості маніпуляцій“, внаслідок чого визначений судом у виключних випадках розмір застави іноді є необґрунтовано завищеним порівняно з розміром застави, призначеним іншим особам за аналогічних обставин. Зазначене, на думку автора клопотання, суперечить принципу рівності, гарантованому статтею 24 Конституції України.

Дудін Р.В. також указує, що розмір застави, визначений судом у виключних випадках без установлених критеріїв і верхньої межі, „перетворив заставу на безальтернативне ув'язнення“, що призвело до порушення права на свободу та презумпції невинуватості, гарантованих статтями 29, 62 Конституції України.

Обґрунтовуючи свої твердження щодо неконституційності оспорюваних приписів Кодексу, автор клопотання посилається на окремі приписи Конституції

України, Кодексу, на рішення Конституційного Суду України, практику Європейського суду з прав людини, а також на судові рішення в його справі.

2.3. На запит судді-доповідача Голова Верховної Ради України зазначив, що:

– „доцільність призначення застави у розмірі, що перевищує вісімдесят чи триста розмірів мінімальної заробітної плати відповідно, визначається з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого, інших даних про його особу та можливості настання ризиків, пов'язаних із перешкоджанням здійсненню кримінального провадження у будь-якій формі, завданої кримінальним правопорушенням матеріальної шкоди. Цими самими обставинами слідчий суддя, суд керуються під час визначення конкретної грошової суми застави у межах, встановлених частиною п'ятою статті 182 КПК України.

Отже, визначення розміру застави у таких випадках передбачає значний обсяг дискреції суду, оскільки цілком залежить від суб'єктивної оцінки конкретного судді, що не виключає можливості встановлення в певній ситуації надмірного розміру застави.

Водночас слідчий суддя при встановленні розміру застави повинен враховувати обставини злочину, майно, сімейний стан, інші дані про особу та ризики. Застава має забезпечити виконання обов'язків і не бути непомірною (частина четверта статті 182 КПК України)“;

– «питання, порушені суб'єктом права на конституційну скаргу, значною мірою стосуються належного правозастосування судом оспорюваної норми абзацу п'ятого частини п'ятої статті 182 КПК України у системному зв'язку з вимогами статті 370 КПК України щодо законності, обґрунтованості і вмотивованості судового рішення; підставами та обставинами, встановленими статтями 177, 178 КПК України, а також критеріями „виключних випадків“, сформованими практикою ЄСПЛ».

2.4. Президент України вважає, що абзац п'ятий частини п'ятої статті 182 Кодексу є таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), а доводи конституційної скарги Дудіна Р.В. не можна вважати обґрунтованими з огляду, зокрема, на те, що:

– „оспорюване положення частини п'ятої статті 182 КПК України, яким передбачено право слідчого судді, суду у виключних випадках, у разі встановлення, що застава у визначених межах не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, призначити заставу у розмірі, який перевищує вісімдесят чи триста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно, обумовлене легітимною метою – необхідністю досягнення обґрунтованого балансу між забезпеченням ефективного здійснення кримінального провадження та конституційним правом особи на свободу та особисту недоторканність з мінімальним втручанням у реалізацію цього права“;

– „КПК України забороняє визначення застави у розмірі, що є завідомо непомірним для підозрюваного, обвинуваченого“;

– „статтею 10 КПК України, якою у відповідності із статтею 24, пунктом 1 частини другої статті 129 Конституції України визначається рівність перед законом і судом, встановлено, що не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених КПК України, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовними або іншими ознаками.

Рівність перед законом і судом в аспекті реалізації завдань кримінального провадження забезпечується також можливістю застосування за наявності підстав та в порядку, встановлених КПК України, без будь-яких привілеїв чи обмежень у процесуальних правах за ознакою майнового стану застави як ефективного запобіжного заходу стосовно особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, яка має надвисокий рівень доходів тощо.

Тож твердження автора конституційної скарги про невідповідність оспорюваного положення КПК України частині першій статті 24 Конституції України не можна визнати обґрунтованим“;

– „рішення про застосування або незастосування будь-якого запобіжного заходу, в тому числі застави, має бути належним чином вмотивованим, ухваленим лише в порядку справедливої судової процедури, після повного та об’єктивного з’ясування усіх обставин кримінального провадження, з урахуванням принципу презумпції невинуватості“.

3. Розв’язуючи питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу п’ятого частини п’ятої статті 182 Кодексу, Конституційний Суд України виходить із того, що застосовними в цій справі є встановлені Конституцією України принцип поваги до прав і свобод людини (стаття 3), зокрема щодо права на свободу та особисту недоторканність (частини перша, друга статті 29), принцип верховенства права (правовладдя) (частина перша статті 8), принцип рівноправності (перше речення статті 21, частини перша, друга статті 24).

4. Конституційний Суд України бере до уваги суть інституту застави в процедурі кримінального переслідування особи з боку держави в аспекті конституційної традиції демократичних держав.

Законодавець установив, що застава є одним із видів запобіжних заходів (пункт 3 частини першої статті 176 Кодексу). Підставою застосування застави, як і будь-якого запобіжного заходу, є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, перелік яких міститься в частині першій статті 177 Кодексу (перше речення частини другої статті 177 Кодексу). Також під час вирішення питання щодо обрання запобіжного заходу, крім оцінки наявності ризиків, зазначених у статті 177 Кодексу, слідчий суддя,

суд на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів зобов'язаний оцінити сукупно низку обставин, перелік яких міститься в частині першій статті 178 Кодексу.

Із системного аналізу приписів Кодексу вбачається, що заставу можуть обирати як щодо підозрюваного чи обвинуваченого, якого не тримають під вартою, так і щодо особи, стосовно якої застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою. Отже, застава є як самостійним, так і альтернативним запобіжним заходом стосовно такого виду запобіжного заходу, як тримання під вартою.

Хоча про заставу прямо не йдеться в Конституції України, у контексті конституційних цінностей і норм, зокрема вимог частини першої статті 29 Основного Закону України, якою гарантовано право на свободу та особисту недоторканність, Конституційний Суд України зазначає, що призначення розміру застави для особи, якій обрано запобіжний захід у виді тримання під вартою, має бути засноване на таких засадах.

4.1. Передусім Конституційний Суд України наголошує на принципі „свобода має перевагу над її обмеженням“ (*in dubio pro libertate*).

Конституційний Суд України зазначав, що „свобода (вільність) людини *a priori* є визначальною та пріоритетною для шанування державою загалом, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами“; „конституційна презумпція людської свободи обумовлює доконечність потреби обґрунтування будь-якого істотного її обмеження з боку держави“ [абзаци четвертий, п'ятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022].

З урахуванням того, що Конституція України, як і конституції інших демократичних держав, та універсальні міжнародні документи у сфері прав людини надають свободі чільну позицію з-поміж конституційних цінностей, Конституційний Суд України розрізняє загальну свободу дій, яка поряд із людською гідністю міститься в каталозі конституційних прав людини, є їх

сутнісним змістом, і право на свободу та особисту недоторканність (стаття 29 Основного Закону України) як свободу людини від свавільного ув'язнення [абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 18 липня 2024 року № 8-р(II)/2024].

Відповідно до статті 29 Конституції України кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність; ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (частини перша, друга).

Конституційний Суд України неодноразово висловлював своє розуміння права на свободу та особисту недоторканність, гарантованого статтею 29 Основного Закону України, зокрема в Рішенні від 19 червня 2024 року № 7-р(II)/2024, у якому зазначив таке:

– конституційне право на свободу та особисту недоторканність є одним із засадничих прав, невіддільним однаково для кожного, особливо цінним для кожної людини і суспільства загалом, яке потребує посилення гарантій захисту для унеможливлення свавільного позбавлення свободи людини; тому держава зобов'язана запроваджувати юридичне унормування, яке забезпечить людину від свавільного позбавлення свободи та відповідатиме конституційним нормам і принципам (абзац п'ятий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини);

– оскільки метою статті 29 Конституції України є недопущення свавільного обмеження (позбавлення) свободи й особистої недоторканності людини, то право на свободу та особисту недоторканність хоч і може бути обмежене, однак обмеження має бути здійснене з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина, принципів правовладдя, справедливості, рівності, домірності, на підставі та у порядку, визначених законами України, за вмотивованим рішенням суду, ухваленим у порядку справедливої судової процедури, а також із урахуванням актів міжнародного права, позицій Європейського суду з прав людини (абзац другий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини);

— законодавець для досягнення мети кримінального провадження та захисту відповідних публічних інтересів не може визначати запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою як безальтернативного і має забезпечити наявність у кримінальному провадженні принаймні одного запобіжного заходу, який є більш м'яким і який можна обрати як менш обтяжливий для конституційного права на свободу та особисту недоторканність особи (друге речення абзацу восьмого підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини).

Водночас у Рішенні від 25 червня 2019 року № 7-р/2019 Конституційний Суд України зауважив, що тримання під вартою за вмотивованим рішенням слідчого судді, суду в розумінні частини другої статті 29 Конституції України відповідає принципу верховенства права та мінімізує ризик допущення свавілля, чого неможливо досягти, враховуючи лише тяжкість злочину та не оцінюючи конкретних обставин справи, реальних причин, що обумовлюють потребу у триманні особи під вартою, неможливість застосування інших, більш м'яких, запобіжних заходів (абзац десятий пункту 4 мотивувальної частини).

4.2. Щодо частини другої статті 29 Основного Закону України Конституційний Суд України зауважував, що „у зазначеному приписі Конституції України наголошено на тому, що особиста свобода є природним станом людини, тоді як арешт чи тримання під вартою означає виняткове становище, яке конституційно допускають тимчасово і за наявності в кожному випадку юридичних та фактичних підстав, які мають бути встановлені (перевірені) судом“ [абзац другий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 18 липня 2024 року № 8-р(II)/2024].

Тому законодавець, ураховуючи принцип *in dubio pro libertate*, повинен запровадити таке регулювання, відповідно до якого буде підтверджено конституційні вимоги щодо мінімізації державного втручання в особисту свободу, зокрема стосовно винятковості тримання під вартою, та щодо гарантій презумпції невинуватості (стаття 62 Конституції України), зокрема відмови від сприйняття тримання під вартою як „стандартного“ запобіжного заходу.

Конституційний Суд України в цьому контексті розглядає інститут застави у кримінальному провадженні як законодавчий засіб мінімізації втручання у право на свободу та особисту недоторканність (частина перша статті 29 Конституції України) в умовах, коли конституційні цілі правосуддя й завдання кримінального провадження можуть бути досягнуті без заходів держави щодо фізичної ізоляції особи, яку підозрюють чи обвинувачують. Однак для виконання конституційних вимог застава та її розмір мають реалізовувати функцію реальної альтернативності застави триманню особи під вартою.

4.3. Конституційний Суд України зазначає, що законодавче унормування застави, розмір якої покладає на особу, яку підозрюють чи обвинувачують, значне фінансове зобов'язання, має бути спрямоване на ефективну мотивацію особи утримуватися від неправомірної поведінки, оскільки лише в такий спосіб застава є реальною альтернативою запобіжному заходу у виді тримання під вартою. Тому законодавче врегулювання застави вимагає індивідуалізації стосовно особи, яку підозрюють чи обвинувачують, а також щодо обставин кримінального провадження, тобто розмір застави має бути відчутним для особи, однак не таким, що фактично унеможлиблює її альтернативність триманню під вартою.

Ураховуючи, що застава не є кримінальним покаранням, „викупом“ особи чи компенсацією за заподіяну кримінальним правопорушенням шкоду, Конституційний Суд України ще раз наголошує, що застава як інститут є процесуальною гарантією присутності особи, яку підозрюють чи обвинувачують, та дотримання інших покладених на неї обов'язків у кримінальному провадженні.

5. Із зазначеним підходом щодо розуміння застави для дотримання гарантій права на свободу та особисту недоторканність (частина перша статті 29 Конституції України) є узгодженими й зобов'язання, які Україна взяла на себе за міжнародними договорами з прав людини, зокрема Міжнародним пактом про

громадянські і політичні права 1966 року (далі – Пакт), Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція).

5.1. У статті 9 Пакту визначено, зокрема, що „кожен, кого заарештовано або затримано за кримінальним звинуваченням, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, уповноваженою приписами права здійснювати судову владу, і має право на судовий розгляд упродовж розумного строку або на звільнення. Тримання під вартою осіб, які чекають судового розгляду, не має бути загальним правилом, але звільнення може залежати від гарантій явки до суду на будь-якій іншій стадії судового провадження“ (пункт 3).

Заснований відповідно до Пакту Комітет з прав людини Організації Об'єднаних Націй на сесії 7–31 жовтня 2014 року ухвалив Загальний коментар № 35 щодо статті 9 Пакту, у якому, зокрема, зазначив, що тримання під вартою до суду має ґрунтуватися на індивідуальному визначенні того, що воно є виправданим і потрібним з урахуванням усіх обставин задля запобігання втечі, втручання в збирання доказів або ж вчиненню повторного злочину; відповідні фактори мають бути визначені приписами права та не мають містити нечітких і широких стандартів, таких як „суспільна безпека“; суди повинні перевіряти, чи альтернативи попередньому ув'язненню, такі як застава, електронні браслети або інші умови, роблять ув'язнення непотрібним у конкретній справі; після того як було ухвалено первинне рішення щодо потреби досудового тримання під вартою, слід періодично перевіряти, чи є воно виправданим і потрібним з урахуванням можливих альтернативних видів (пункт 38).

5.2. У пункті 3 статті 5 Конвенції визначено, що кожен, кого заарештовано або затримано згідно з приписами підпункту „с“ пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження; таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.

Комітет Міністрів Ради Європи в Рекомендації від 27 вересня 2006 року № Rec (2006) 13 державам-членам щодо застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою, умов, у яких воно має відбуватися, та про заходи забезпечення гарантій проти зловживань зазначає, що з погляду на презумпцію невинуватості та презумпцію на користь звільнення тримання під вартою особи, що підозрюється у вчиненні правопорушення, має бути винятком, а не правилом; не повинно бути обов'язкової вимоги тримати під вартою особу, підозрювану у вчиненні правопорушення (або окрему категорію таких осіб); у окремих випадках тримання під вартою має застосовуватися у разі, якщо воно вкрай потрібне, і як останній захід; воно не повинне застосовуватися з каральною метою (пункт 3).

5.3. Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях особливого значення надає заставі як альтернативному запобіжному заходу стосовно тримання під вартою.

У рішенні у справі *Toshev v. Bulgaria* від 10 серпня 2006 року (заява № 56308/00) Європейський суд з прав людини констатував порушення пункту 3 статті 5 Конвенції у зв'язку з тим, що органи влади не обґрунтували продовження тримання заявника під вартою, а національний суд не оцінив спроможності заявника сплатити заставу (§ 73).

У рішенні у справі *S., V. and A. v. Denmark* від 22 жовтня 2018 року (заяви №№ 35553/12, 36678/12, 36711/12) Європейський суд з прав людини зауважив, що у прецедентній практиці поняття „свавілья“ в контексті статті 5 Конвенції певною мірою є різним залежно від виду затримання, а також що будь-який строк тримання під вартою, незалежно від того, наскільки він є нетривалим, має бути переконливо доведений органами влади; вирішуючи питання про звільнення або затримання особи, органи влади зобов'язані розглянути альтернативні види забезпечення її явки до суду (§ 75, § 77).

Висловлюючи позицію щодо призначення розміру застави, Європейський суд з прав людини в рішенні у справі *Mangouras v. Spain* від 28 вересня

2010 року (заява № 12050/04) зазначив, зокрема, що гарантія, визначена пунктом 3 статті 5 Конвенції, покликана забезпечити не відшкодування збитків, а, зокрема, явку обвинуваченого на судові засідання; тому її розмір має оцінюватися переважно з урахуванням особи [обвинуваченого], її активів та зв'язків із особами, які мають надати забезпечення, іншими словами, ступеня впевненості в тому, що перспектива втрати забезпечення або позовів проти гарантів у разі її неявки на судові засідання буде достатнім стримувальним фактором, щоб розвіяти будь-яке бажання втекти (§ 78); у будь-якому разі зі структури статті 5 Конвенції загалом і її пункту 3 зокрема зрозуміло, що застава може вимагатися лише доти, доки існують причини, що виправдовують тримання під вартою; якщо ризику втечі можна уникнути через внесення застави або інші гарантії, обвинуваченого треба звільнити, пам'ятаючи, що якщо можна передбачити легше покарання, слід враховувати зменшення стимулу обвинуваченого до втечі; органи влади повинні бути однаково обережними як під час визначення відповідної застави, так і під час вирішення питання про те, чи є потрібним подальше тримання обвинуваченого під вартою (§ 79); крім того, розмір застави має бути належно обґрунтований у рішенні про визначення розміру застави та повинен ураховувати ресурси обвинуваченого (§ 80); хоча розмір гарантії, передбаченої пунктом 3 статті 5 Конвенції, має оцінюватися переважно з огляду на обвинуваченого та його активи, не видається необґрунтованим за певних обставин враховувати також розмір збитків, які йому інкримінують (§ 81).

У рішенні у справі *Gafà v. Malta* від 22 травня 2018 року (заява № 54335/14) Європейський суд з прав людини наголосив, що нездатність національних судів оцінити спроможність заявника сплатити потрібну суму може призвести до порушення [пункту 3 статті 5 Конвенції]; водночас обвинувачений, якого судові органи мають намір звільнити під заставу, повинен сумлінно надати достатню інформацію, яка за потреби може бути перевірена, для визначення належного розміру застави (§ 70).

Отже, у практиці Європейського суду з прав людини послідовно встановлюються критерії порушення пункту 3 статті 5 Конвенції, якою гарантовано право на свободу та особисту недоторканність, зокрема щодо випадків, коли визначений розмір застави є надмірним, тобто особа фактично неспроможна скористатися альтернативною триманням під вартою, національні суди ретельно не аналізують відомостей про підозрюваного чи обвинуваченого, його реальний майновий стан, або ж порушено вимогу обов'язкового детального обґрунтування розміру застави.

6. В абзаці п'ятому частини п'ятої статті 182 Кодексу встановлено, що „у виключних випадках, якщо слідчий суддя, суд встановить, що застава у зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена у розмірі, який перевищує вісімдесят чи триста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно“.

Конституційний Суд України зазначає, що в оспорюваних приписах Кодексу йдеться про виключні випадки, у яких задля виконання інститутом застави функціонального призначення й досягнення належного балансу між індивідуальним та публічним інтересами слідчий суддя, суд наділений правом призначити заставу з перевищенням тих граничних розмірів, які встановлені Кодексом. Установлення таких випадків, хоч і охоплене розсудом слідчого судді, суду, здійснюється з комплексним – без надання переваги одному з цих чинників – урахуванням обставин, передбачених частиною четвертою статті 182 Кодексу, та ризиків, визначених статтею 177 Кодексу, за умови належного обґрунтування відповідного судового рішення й, зокрема, розміру застави.

Досліджуючи абзац п'ятий частини п'ятої статті 182 Кодексу на відповідність вимогам частин першої, другої статті 29 Конституції України, Конституційний Суд України зазначає таке.

6.1. Правовий сенс інституту застави як засобу, що є менш обтяжливим втручанням держави у право на свободу та особисту недоторканність, гарантоване частиною першою статті 29 Основного Закону України, полягає в тому, що особа має реальну можливість замінити запобіжний захід у виді тримання під вартою на запобіжний захід у виді застави, беручи на себе одночасно процесуальні обов'язки, які випливають із досягнення завдань кримінального провадження. Застосування застави уможливорює досягнення цих завдань без застосування до підозрюваного чи обвинуваченого найсуворішого запобіжного заходу – тримання під вартою.

Конституційний Суд України вважає за доцільне з'ясувати в цій справі два взаємопов'язані питання, а саме: чи передбачив законодавець пряму заборону непомірного для особи розміру застави, зокрема у виключних випадках, у яких перевищуються максимальні межі, установлені абзацом п'ятим частини п'ятої статті 182 Кодексу; чи встановлено приписами Кодексу вимогу щодо вмотивованості рішення суду про розмір застави із зазначенням конкретних ризиків, що дає змогу слідчому судді, суду застосувати індивідуальний підхід під час визначення розміру застави.

6.1.1. Передусім Конституційний Суд України констатує, що оспорювані приписи Кодексу – абзац п'ятий частини п'ятої статті 182 Кодексу – не є ізольованим сегментом Кодексу, оскільки перебувають у взаємозв'язку з іншими приписами Кодексу, зокрема частиною четвертою статті 182, частиною третьою статті 183 Кодексу.

У другому реченні частини четвертої статті 182 Кодексу законодавець установив, що „розмір застави повинен достатньою мірою гарантувати виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків та не може бути завідомо непомірним для нього“.

Заборону призначати завідомо непомірний для особи розмір застави законодавець виклав чітко, що дає змогу слідчому судді, суду утриматися від

призначення такого розміру застави, який явно не відповідає обставинам і ризикам, зазначеним у частині четвертій статті 182 Кодексу.

6.1.2. У першому реченні частини четвертої статті 182 Кодексу вказано, що „розмір застави визначається слідчим суддею, судом з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого, інших даних про його особу та ризиків, передбачених статтею 177 цього Кодексу“.

Конституційний Суд України окремо зауважує, що вимоги частини четвертої статті 182 Кодексу щодо обов'язку врахування обставин, ризиків та заборони завідомо непомірного розміру застави мають загальний характер та є застосовними й у виключних випадках, передбачених оспорюваними приписами Кодексу – абзацом п'ятим частини п'ятої статті 182 Кодексу.

Крім того, Конституційний Суд України бере до уваги, що з огляду на потребу посиленого судового контролю в цьому питанні ухвала слідчого судді щодо „застосування запобіжного заходу у вигляді застави або про відмову в застосуванні такого заходу“ належить до тих процесуальних документів, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку (пункт 5¹ частини першої статті 309 Кодексу). Так само підлягають апеляційному оскарженню ухвали суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, альтернативою якому є застава, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті (абзац другий частини другої статті 392 Кодексу).

Тому Конституційний Суд України дійшов висновку, що абзац п'ятий частини п'ятої статті 182 Кодексу у взаємозв'язку з приписами частини четвертої статті 182, частини третьої статті 183 Кодексу встановлює параметри (обставини, ризики), які дають змогу слідчому судді, суду у вмотивованому рішенні на підставі індивідуальної оцінки таких параметрів призначити справедливий та домірний розмір застави і в тих випадках, коли застава в зазначених Кодексом

межах (вісімдесят чи триста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно) не здатна забезпечити виконання особою, яку підозрюють чи обвинувачують у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків у кримінальному провадженні.

6.2. Ураховуючи те, що законодавець не встановив максимального розміру (верхньої межі) застави у виключних випадках, зазначених в оспорюваних приписах Кодексу, Конституційний Суд України акцентує на тому, що майнова й інша соціальна диференціація сучасного суспільства є значною, а тому будь-який максимальний розмір застави може виявитися нерелевантним у забезпеченні стримувальної ролі застави як запобіжного заходу в кримінальному провадженні.

На підставі наведеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що оспорювані приписи Кодексу є такими, що не суперечать частинам першій, другій статті 29 Конституції України.

7. Суб'єкт права на конституційну скаргу вважає, що абзац п'ятий частини п'ятої статті 182 Кодексу суперечить принципу рівноправності, гарантованому частинами першою, другою статті 24 Конституції України.

7.1. Відповідно до Конституції України усі люди є вільні й рівні у своїй гідності та правах; громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (перше речення статті 21, частини перша, друга статті 24).

Конституційний Суд України в Рішенні від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022 зазначав, що «конституційний принцип рівноправності скерований на всі щаблі українського правопорядку. Приписи Конституції України гарантують рівність конституційних прав і свобод громадян та рівність

їх перед законом (частина перша статті 24), а також заборону обмежень та привілеїв за певними ознаками: „Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками“ (частина друга статті 24)» (абзац перший підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини).

Конституційний Суд України визнає допустимість обмеження конституційного принципу рівності за умови наявності правомірної, об'єктивно обґрунтованої мети, способи досягнення якої є належними та потрібними [абзац четвертий пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 12 липня 2019 року № 5-р(I)/2019].

Також Конституційний Суд України наголошує, що не визнається дискримінацією ситуація, за якої різниця у регулюванні прав і обов'язків двох чи кількох груп суб'єктів є виправданою, якщо вона відображає справедливий баланс між конституційними цінностями [абзац шостий підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 18 грудня 2024 року № 12-р(II)/2024].

7.2. Конституційний принцип рівноправності та заборони дискримінації Конституційний Суд України тлумачить та застосовує узгоджено з міжнародними зобов'язаннями України, зокрема практикою міжнародних судових органів, юрисдикцію яких визнала Україна.

У цьому аспекті Конституційний Суд України наголошував: „Рівність та недопустимість дискримінації особи є конституційними принципами національної правової системи України, а також фундаментальними цінностями світового співтовариства, на чому наголошено у міжнародних правових актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року (стаття 26), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (стаття 14), Протоколі № 12 до неї (стаття 1) та у Загальній декларації прав людини 1948 року

(статті 1, 2, 7)“ [абзац шістнадцятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019].

У статті 14 Конвенції зазначено, що „користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою“.

Натомість у статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції розуміння заборони дискримінації уточнено: „Здійснення будь-якого визначеного законом права забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою, наприклад за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, народження або за іншою ознакою“ (пункт 1); „жодна особа не може зазнавати дискримінації від будь-якого органу державної влади за будь-якими ознаками, наприклад за тими, які зазначено в пункті 1“ (пункт 2).

Стосовно цього Європейський суд з прав людини відповідно до своєї усталеної практики зазначив, що дискримінація означає неоднакове ставлення, яке не ґрунтується на будь-яких об’єктивних і розумних причинах, до осіб за подібних обставин [рішення у справі *Fedorchenko and Lozenko v. Ukraine / Федорченко та Лозенко проти України* від 20 вересня 2012 року (заява № 387/03), § 62].

Європейський суд з прав людини також зосередив увагу на тому, що дискримінація означає поводження з особами в різний спосіб, без об’єктивного та розумного обґрунтування, у відносно схожих ситуаціях; відмінність у ставленні, якщо вона не має об’єктивного та розумного обґрунтування, тобто якщо вона не має правомірної мети або якщо немає розумного співвідношення між застосованими засобами та визначеною метою [рішення у справі *Pichkur v. Ukraine / Пічкур проти України* від 7 листопада 2013 року (заява № 10441/06), § 48, § 49].

Зважаючи на наведене, Конституційний Суд України висновує, що для встановлення порушення конституційного принципу рівноправності недостатньо виявити різницю в установленому статусі (правах і обов'язках) певних груп осіб, які перебувають у подібних обставинах, як за ознаками, передбаченими частиною другою статті 24 Конституції України, так і за іншими ознаками; потрібно також довести, що встановлена законодавцем різниця в статусі відповідних груп осіб (їх правах і обов'язках) не має легітимної мети та не може бути виправдана раціональними й об'єктивними аргументами.

7.3. Приписами першого речення статті 21, частин першої, другої статті 24 Конституції України гарантовано рівність прав і свобод людини і громадянина, а також заборону обмежень та привілеїв за ознаками, зокрема, майнового стану особи.

Важливість дослідження цього аспекту підтверджена передусім тим, що одним із визначальних чинників, з урахуванням яких слідчий суддя, суд призначає розмір застави, є ознака майнового стану особи, зазначена в частині другій статті 24 Основного Закону України.

Тому, з'ясовуючи мету абзацу п'ятого частини п'ятої статті 182 Кодексу, Конституційний Суд України зважає на те, що оспорювані приписи Кодексу у взаємозв'язку з іншими приписами Кодексу передбачають потребу враховувати майновий стан особи, а тому дають змогу слідчому судді, суду на підставі індивідуальної оцінки визначити для неї такий розмір застави, який має стримувальний характер для кожної особи незалежно від показників її майнового стану.

Водночас Конституційний Суд України, беручи до уваги відмову законодавця навіть у виключних випадках установити верхню межу розміру застави, акцентує, що з урахуванням різного майнового стану осіб ігнорування наведеного підходу призвело б до нівелювання стримувального ефекту застави та її розміру для забезпечення здійснення публічного інтересу, а саме виконання

особою, яку підозрюють чи обвинувачують, покладених на неї процесуальних обов'язків у кримінальному провадженні.

В аспекті інституту застави та законодавчої заборони непомірного її розміру Конституційний Суд України наголошує, що врахування майнового стану особи, яку підозрюють чи обвинувачують, дає змогу індивідуалізувати розмір застави для кожної особи, незалежно від доходів, нерухомості та інших показників її майнового стану, з таким розрахунком, щоб розмір застави не перетворився на майновий привілей для заможних осіб або бар'єр для незаможних.

Тому для узгодження з частиною першою статті 24 Основного Закону України й, відповідно, гарантування принципу рівноправності законодавець установив потребу зваженого врахування слідчим суддею, судом, поряд із майновим станом, сукупності інших обставин та ризиків, які гарантують виконання цією особою покладених на неї обов'язків у кримінальному провадженні, а також забезпечують для неї реальну альтернативність застави триманню під вартою.

Отже, Конституційний Суд України вважає, що абзац п'ятий частини п'ятої статті 182 Кодексу у взаємозв'язку з частиною четвертою статті 182 Кодексу є виправданим із огляду на вагомість таких конституційних цінностей, як право на свободу та особисту недоторканність (частина перша статті 29 Конституції України) та інтереси здійснення правосуддя відповідно до основних засад судочинства (частина друга статті 129 Конституції України).

З огляду на зазначене Конституційний Суд України висновує, що абзац п'ятий частини п'ятої статті 182 Кодексу не суперечить першому реченню статті 21, частинам першій, другій статті 24 Конституції України.

8. Конституційний Суд України звертає увагу, що практика застосування оспорюваних приписів Кодексу судами системи судоустрою України має ознаки непослідовності та внутрішніх суперечностей.

8.1. На практику застосування інституту застави в Україні неодноразово вказував Європейський суд з прав людини. Так, зокрема, у рішенні у справі *Istomina v. Ukraine / Істоміна проти України* від 13 січня 2022 року (заява № 23312/15) Європейський суд з прав людини наголосив, що:

– нездійснення національними судами оцінки спроможності заявниці сплатити потрібну суму може призвести до встановлення порушення пункту 3 статті 5 Конвенції; обвинувачений, якого судові органи готові звільнити під заставу, повинен сумлінно надати достатню інформацію, яку можна перевірити у разі потреби, для встановлення розміру застави (§ 26);

– під час визначення розміру застави національні суди не здійснили оцінки належних заявниці коштів або майна; заявниця послідовно стверджувала, що розмір застави був надмірний і непропорційний її доходу, та просила національні суди зменшити його, посилаючись, зокрема, на свій сімейний стан, однак усі її доводи щодо цього були відхилені судами як необґрунтовані без будь-яких пояснень; із ухвал національних судів убачається, що розмір шкоди, завданої заявницею, був основною причиною, на яку посилалися суди, обґрунтовуючи свої рішення про визначення розміру застави (§ 30);

– розмір застави, установлений районним судом, у 125 разів перевищував максимальний розмір, який міг бути визначений для виду злочину, у якому обвинувачено заявницю; хоча національне законодавство дозволяло суду у „виключних випадках“ встановлювати більші розміри застави, таке рішення мало містити ретельний аналіз обставин справи для обґрунтування її „виключного“ характеру (§ 31);

– національні суди, зосереджуючись на розмірі шкоди, завданої заявницею, не здійснивши ретельної оцінки всіх відповідних факторів, зокрема її спроможності сплатити визначений розмір застави, і не навівши задовільного пояснення, чому застава була визначена в такому надзвичайно великому розмірі, не дотрималися зобов'язання навести відповідне та достатнє обґрунтування для

своїх рішень про визначення розміру застави, як того вимагає пункт 3 статті 5 Конвенції (§ 32).

У рішенні у справі *Plachkov v. Ukraine / Плачков проти України* від 15 квітня 2021 року (заява № 76250/13) Європейський суд з прав людини зазначив: „Якщо враховувати реалії ситуації, убачається, що рішення про визначення для заявника високого розміру застави не ґрунтувалося на справжній оцінці можливості звільнити заявника під заставу, а, по суті, становило відмову звільнити його. Це рішення вочевидь впливало з конфлікту між обов’язком згідно з національним законодавством, яке вимагає визначення розміру застави незалежно від конкретних обставин справи заявника, і оцінкою національних судів, що було б не виправдано звільняти його“ (§ 114).

8.2. Виходячи зі своїх повноважень, установлених статтями 150–151¹ Основного Закону України, з урахуванням того, що закони та інші акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремі частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності (частина перша статті 152 Основного Закону України), Конституційний Суд України зазначає, що в цій справі предметом конституційного контролю є оспорювані приписи Кодексу з огляду на їх відповідність Конституції України, а не ступінь їх повноти й досконалості. Тому визнання абзацу п’ятого частини п’ятої статті 182 Кодексу таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), зумовлене тим, що законодавець не обмежився чіткою заборонаю надмірного розміру застави, а й установив обставини й ризики, які мають бути покладені в основу обґрунтування судового рішення, яким визначено розмір застави, та передбачив ефективний правовий засіб захисту у виді права на апеляційне оскарження судового рішення про призначення застави.

Однак, визнаючи абзац п'ятий частини п'ятої статті 182 Кодексу таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), Конституційний Суд України наголошує на суворій потребі його тлумачення та застосування судами системи судоустрою України з урахуванням сумісності цих приписів Кодексу з нормами, принципами й цінностями Конституції України, Конвенцією, а також практики Європейського суду з прав людини та спільної європейської конституційної традиції.

Конституційний Суд України вказує, що для реального досягнення мети альтернативності застави запобіжному заходу у виді тримання під вартою відповідно до усталених позицій Європейського суду з прав людини, визначаючи розмір застави у виключних випадках, слідчий суддя, суд у судовому рішенні зобов'язаний навести аргументи, які підтверджують установлення розміру застави поза граничними межами, визначеними оспорюваними приписами Кодексу [див.: рішення у справі *Istomina v. Ukraine / Істоміна проти України* від 13 січня 2022 року (заява № 23312/15), § 31].

Конституційний Суд України, враховуючи практику Європейського суду з прав людини, вважає, що для запобігання перетворенню застави на завуальований спосіб тримання особи під вартою слідчий суддя, суд, визначаючи розмір застави в судовому рішенні, повинен обґрунтувати фінансову спроможність особи, оцінити її легальні доходи й активи, урахувати не лише розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а й інші обставини, визначені Кодексом, а також наявність осіб, які перебувають на утриманні цієї особи; водночас активи для сплати визначеного розміру застави мають бути доступними особі, яку підозрюють чи обвинувачують, зокрема має бути враховано обставину, що стала підставою для накладення арешту на майно особи в межах кримінального провадження [див.: рішення у справах *Toshev v. Bulgaria* від 10 серпня 2006 року (заява № 56308/00), § 73; *Hristova v. Bulgaria* від 7 грудня 2006 року (заява № 60859/00), §§ 109–111; *Mangouras v. Spain* від 28 вересня 2010 року (заява № 12050/04), § 78; *Gafà v. Malta* від 22 травня 2018 року (заява № 54335/14), § 70; *Plachkov v. Ukraine / Плачков проти України*

від 15 квітня 2021 року (заява № 76250/13), § 114; *Istomina v. Ukraine / Істоміна проти України* від 13 січня 2022 року (заява № 23312/15), § 26].

Із урахуванням позицій Європейського суду з прав людини Конституційний Суд України виходячи з принципу, за яким усі сумніви й припущення мають тлумачитися на користь особи, яку підозрюють чи обвинувачують, окремо наголошує на обов'язку слідчого судді, суду ретельно мотивувати розмір застави, зокрема, з посиланням на документи про фінансовий стан особи, обґрунтовувати кожний складник, що формує загальний розмір застави, уникати припущень про матеріальну спроможність особи, зазначати, чому саме такий розмір застави є достатнім для запобігання ризику переховування особи від органів досудового розслідування та суду, ураховувати її соціальні зв'язки (сім'ю, інші особисті комунікації), а також зв'язки за кордоном [див.: рішення у справах *Iwańczuk v. Poland* від 15 листопада 2001 року (заява № 25196/94), § 66; *Mangouras v. Spain* від 28 вересня 2010 року (заява № 12050/04), § 80; *Istomina v. Ukraine / Істоміна проти України* від 13 січня 2022 року (заява № 23312/15), § 32].

З огляду на викладене Конституційний Суд України наголошує, що саме дотримання слідчим суддею, судом наведених юридичних позицій щодо реальної альтернативності застави триманню під вартою забезпечує таке застосування абзацу п'ятого частини п'ятої статті 182 Кодексу, яке є сумісним із вимогами частини другої статті 29 Конституції України.

Отже, Конституційний Суд України дійшов висновку, що абзац п'ятий частини п'ятої статті 182 Кодексу є таким, що не суперечить першому реченню статті 21, частинам першій, другій статті 24, частинам першій, другій статті 29 Конституції України.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 151², 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 92, 94 Закону України „Про Конституційний Суд України“

Конституційний Суд України**у х в а л и в:**

1. Визнати таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), абзац п'ятий частини п'ятої статті 182 Кримінального процесуального кодексу України.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

ДРУГИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ